

دیپلماسی فرهنگی ایران در اوگاندا:
مطالعه موردی دولت سید ابراهیم رئیسی
علی باقری دولت آبادی^۱

۱۳

دوره ۷، شماره ۱، پیاپی ۱۳
بهار و تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۳۱

صص: ۳۰۲-۳۳۷

شاپا چاپی: ۲۵۳۸-۵۶۴X
شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۵۵۱

چکیده

در بررسی روابط ایران با کشورهای آفریقایی، غالباً نقطه تمرکز توجهات به روابط سیاسی، نظامی و اقتصادی است. این در حالی است که آنچه به نفوذ ایران در کشورهای آفریقایی کمک کرده، فرهنگ و دیپلماسی فرهنگی است. یکی از کشورهایی که ایران گرمترین روابط فرهنگی را با آن دارد، اوگاندا است. هدف مقاله حاضر، بررسی دیپلماسی فرهنگی ایران در اوگاندا در دوران ریاست جمهوری سید ابراهیم رئیسی است. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که دولت سید ابراهیم رئیسی در دیپلماسی فرهنگی خود در اوگاندا چه اهدافی را دنبال کرده است؟ الگوها و شیوه‌های فرهنگی اتخاذ شده برای دستیابی به این اهداف، چه بوده است؟ فرضیه مقاله این است که «دولت سید ابراهیم رئیسی بدنبال صدور آرمان‌ها و ارزش‌های انقلابی، نشر معارف دینی و ترویج تشیع در اوگاندا بوده است.» برای بررسی الگوها و شیوه‌های دیپلماسی فرهنگی ایران از نظریه پخش هاگراسترن استفاده شده است. روش انجام پژوهش به دو صورت کمی و کیفی (از نوع اکتشافی-تبینی) است. یافته‌های پژوهش نشان داد دولت سید ابراهیم رئیسی دیپلماسی فرهنگی خود را با محوریت دانشجویان، معلمان، دانش‌آموزان و جامعه مذهبی در اوگاندا و از طریق برنامه‌های مختلف آموزشی، فرهنگی و مذهبی دنبال کرده است. این برنامه‌ها بیشتر بر اساس دو مدل پخش جایجایی و سرایتی پیگیری شده و ایران در اجرای مدل سلسله مراتبی با مشکلات جدی در اوگاندا مواجه است.

کلیدواژه‌ها: ایران، اوگاندا، دیپلماسی فرهنگی، سیاست خارجی، سید ابراهیم رئیسی.

DOI: 10.22080/jpir.2024.27777.1398

۱. استاد روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. (نویسنده مسئول)

۱. مقدمه

برخلاف روابط ایران و کشورهای خاورمیانه و آمریکای لاتین که همواره مورد توجه پژوهشگران، تحلیلگران سیاسی و نویسندگان دانشگاهی بوده است روابط ایران با کشورهای قاره آفریقا پیوسته مغفول مانده است. این درحالی است که طی دو دهه گذشته، ایران روابط خود با کشورهای این قاره را توسعه بخشیده است (Keynoush, 2021). صرف نظر از اندک بودن پژوهش‌های انجام شده درخصوص سیاست خارجی ایران در آفریقا، حوزه‌ای که کمترین توجهات را به خود مشغول کرده است حوزه فرهنگ (Berman, 2021)؛ و حوزه‌ای که بیشترین توجهات را جلب نموده، روابط سیاسی - نظامی است (Lob, 2016). روابط فرهنگی ایران با قاره آفریقا تا پیش از انقلاب اسلامی، صرفاً محدود به شمال آفریقا و کشورهای مصر، تونس و الجزایر بود (Steele, 2024). آنچه به توسعه این روابط کمک می‌کرد پیشینه تاریخی کهن مصر، قرارگرفتن آن در بلوک غرب در دهه ۱۹۷۰، پیوندهای دوستی مقامات ایرانی با برخی رهبران این کشورها و اشتراکات دینی ایران با ملت‌های شمال آفریقا بود. پس از انقلاب اسلامی سیاست خارجی ایران تحت‌الشعاع ابعاد فرهنگی انقلاب و سیاست صدور انقلاب قرارگرفت (Lefebvre, 2019: 140-141). ایران به حامی نهضت‌های آزادیبخش در جهان و ازجمله در الجزایر و تانزانیا تبدیل شد. جنبش‌های اسلامی در سودان و تونس را تقویت کرد. به همراه لیبی جبهه ضد امپریالیستی تشکیل داد. روابط سیاسی با مصر و آفریقای جنوبی را قطع نمود و به جبهه مخالفین آپارتاید در آفریقای جنوبی پیوست (Onderco, 2016: 256).

پیشینه تاریخی مشترک با کشورهای قاره آفریقا بویژه در بحث مداخله قدرت‌های استعماری در قرن ۱۸ و ۱۹ به تهران کمک نمود تا بهتر بتواند با برخی از این کشورها هم‌صدایی نشان دهد. به همین خاطر هنگامی که از سیاست‌های جدید خود تحت عنوان جهان‌سوم‌گرایی یا همکاری جنوب-جنوب رونمایی کرد این اقدام با استقبال کشورهای منطقه مواجه شد. فعالیت‌های ایران برای پیشبرد برنامه‌های فرهنگی‌اش در قاره آفریقا، در قالب دیپلماسی فرهنگی پیگیری شده است (رئوف، ۲۰۲۲). مقصود از دیپلماسی فرهنگی «تلاش و کوشش از پیش طراحی شده

و سازمان یافته جمهوری اسلامی برای تاثیرگذاری بر برداشت‌ها، ادراکات، افکار، انگاره‌ها، ایده-آل‌ها، ارزش‌ها، ایستارها و باورهای سایر ملت‌ها از طریق تبیین و ترویج فرهنگ و تمدن ایرانی و شناخت و درک واقعی از فرهنگ‌های دیگر به منظور تامین و توسعه منافع ملی» است (دهقانی-فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۵). این فعالیت‌ها طی چهار دهه گذشته فراز و فرود بسیاری را پشت سر گذاشته است. به نحوی که در برخی از دولت‌ها کند و در برخی دیگر تند شده است. دولت سید ابراهیم رئیسی یکی از دولت‌هایی بود که از همان ابتدای تشکیل، هم رئیس جمهور و هم وزیر امور خارجه‌اش، حسین امیرعبداللهیان، از توسعه روابط با آفریقا استقبال کردند (امیرعبداللهیان، ۱۴۰۰/۱۱/۲۱؛ خبرگزاری موج، ۱۴۰۰/۱۰/۲۸). سید ابراهیم رئیسی در این باره گفت: «برقراری و تحکیم روابط با کشورهای قاره آفریقا از اولویت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. در دوره جدید، روند توسعه همه‌جانبه سطح همکاری با کشورهای آفریقایی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، تجاری و سیاسی با قوت و جدیت بیشتری پیگیری خواهد شد» (رئیسی، ۱۴۰۰/۱۱/۴). در همین راستا رئیس جمهور جدید ایران در سال ۱۴۰۲ به زیمبابوه، کنیا و اوگاندا سفر نمود. این اولین دیدار رئیس جمهور ایران از آفریقا پس از گذشت ۱۱ سال بود. اگرچه دولت سیزدهم مدعی توسعه روابط اقتصادی با آفریقا گردید اما به نظر می‌رسد آنچه برای ایران طی چهار دهه گذشته بیشتر اهمیت داشته است، توسعه روابط فرهنگی بوده است تا اقتصادی. این مساله را از آمار روابط تجاری ایران و اوگاندا به خوبی می‌توان درک کرد. آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران در خصوص صادرات ایران به اوگاندا در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد مجموع صادرات ایران به این کشور ۱۶۶۸۱۸۴ دلار بوده است (گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۱/۷/۱۲). این آمار در پایان سال ۱۴۰۲ و پس از سفر ریاست جمهوری به اوگاندا در بخش صادرات به ۱۰۵۲۱۸۷ دلار رسیده که افت یک درصدی را نشان می‌دهد (گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳/۴/۱۲). همچنین مجموع تجارت ایران با اوگاندا کمتر از یک درصد است که عدد قابل توجهی در تجارت خارجی ایران محسوب نمی‌شود. به عبارت دیگر علیرغم اظهار امیدواری‌ها در خصوص توسعه روابط اقتصادی با اوگاندا، روابط تجاری کشورمان با اوگاندا در دوران ریاست جمهوری سید ابراهیم رئیسی نه تنها پیشرفت محسوسی نداشته، بلکه ۱ درصد هم افت کرده است. بنابراین اگر در عمل، روابط فرهنگی بیش از روابط تجاری

با اوگاندا اهمیت داشته است پرسشی که مطرح می‌شود این است که دولت سید ابراهیم رئیسی در دیپلماسی فرهنگی خود با اوگاندا چه اهدافی را دنبال کرده است؟ الگوها و شیوه‌های فرهنگی اتخاذ شده برای دستیابی به این اهداف، چه بوده است؟ فرضیه مقاله این است که «دولت سید ابراهیم رئیسی بدنال صدور آرمان‌ها و ارزش‌های انقلابی، نشر معارف دینی و ترویج تشیع در اوگاندا بوده است.»

۲- پیشینه پژوهش

درخصوص دیپلماسی فرهنگی ایران سه دسته پژوهش انجام شده است. گروه اول مقالاتی هستند که می‌کوشند این مفهوم را تعریف نموده و شاخص‌ها و مولفه‌های آن را معرفی نمایند. مقالات سیمبر و مقیمی (۱۳۹۴)، و عسگریان و خدابین (۱۳۹۳) در این گروه جای می‌گیرند. دسته دوم مقالاتی هستند که به آسیب‌شناسی دیپلماسی فرهنگی ایران و طراحی مدل برای آن پرداخته‌اند. مقاله اژدری و همکاران (۱۳۹۷) و حق‌پرست و خدابین (۱۳۹۹) در زمره این مقالات قرار دارند. دسته سوم مقالاتی هستند که به صورت مصداقی دیپلماسی فرهنگی ایران را توضیح داده‌اند. مقالات دهقانی فیروزآبادی (۱۳۸۹) و میرفخرائی (۱۳۹۶) درخصوص کشورهای منطقه خلیج فارس، میرفخرائی و فیروزمندی (۱۳۹۶) درخصوص آسیای مرکزی و قفقاز و مقاله جعفری و حسن‌نژاد (۱۳۹۷) نمونه‌هایی از این آثار هستند.

درباره دیپلماسی فرهنگی ایران در آفریقا به نسبت کشورهای آسیایی آثار کمتری منتشر شده است به نحوی که به تعداد انگشتان یک دست نیز نمی‌رسد. در بخش آثار انگلیسی زبان، عرب-احمدی (۲۰۱۸) مبادلات فرهنگی ایران و اتیوپی پس از انقلاب اسلامی و رابرت استیل (۲۰۲۴) مبادلات سیاسی-فرهنگی ایران و آفریقا در دوران محمدرضا شاه را بررسی کرده‌اند. در بخش آثار فارسی نیز ابراهیمی و فهیمی (۱۳۸۹) به مطالعه «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در غرب آفریقا» پرداخته، چالش‌ها و فرصت‌های سیاست خارجی ایران را مرور نموده‌اند. این امر گویای این است که ادبیات پژوهشی درباره دیپلماسی فرهنگی ایران در آفریقا ضعیف است و این حوزه نیاز به پژوهش جدی دارد. مقاله پیش رو کوشیده تا این نقص را برطرف نموده و

بطور خاص بر روابط فرهنگی ایران و اوگاندا در دوران ریاست جمهوری سید ابراهیم رئیسی متمرکز شود. بر این اساس، مقاله از هر لحاظ جدید و دارای نوآوری است.

۳- چارچوب نظری

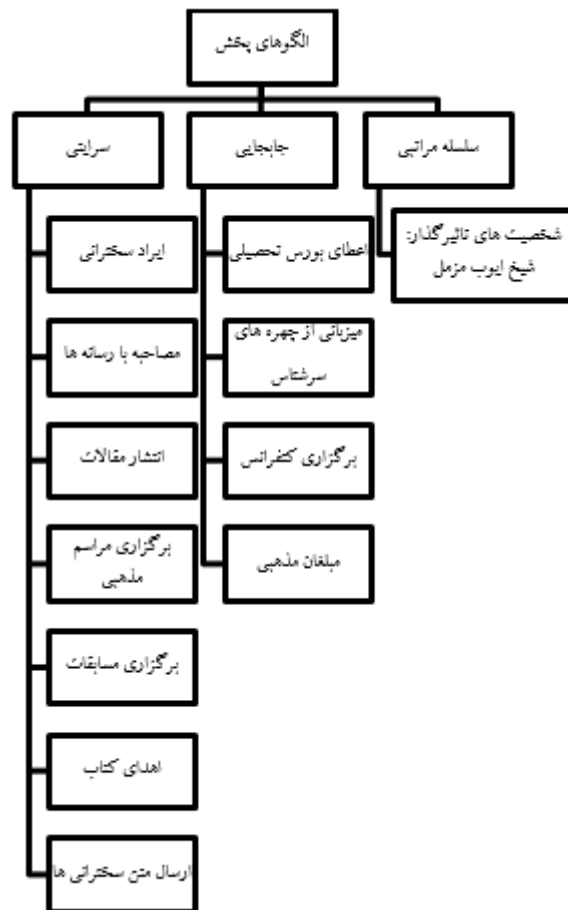
انقلاب‌های بزرگ با خود پیامدهای مهم سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در منطقه و جهان به همراه می‌آورند. انقلاب اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و از سال ۱۳۵۷ صدور انقلاب به یکی از اهداف رهبران ایران تبدیل شده است (Menashri, 2007: 153). اما تأثیر آن در همه مناطق جهان یکسان نبوده و نیست و با توجه به شرایط زمان و مکان، فراز و نشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشته است (Hunter, 1988: 730). قاره آفریقا و به ویژه اوگاندا یکی از مقاصد است که همواره توجه مقامات ایرانی را برای صدور انقلاب به خود جلب کرده است. این اقدام اغلب از طریق فعالیت‌های فرهنگی دنبال می‌شود. در این پژوهش برای شناسایی الگوی فعالیت‌های فرهنگی دولت ایران در اوگاندا، از چارچوب نظری تورستن هاگراسترند استفاده شده است. هاگراسترند از سه روش سرایتی، جابجایی و سلسله مراتبی برای توضیح الگوی انتشار استفاده می‌کند. در مدل اول (سرایتی)، یک نوآوری زمانی پذیرفته می‌شود که یک پذیرنده بالقوه از وجود آن آگاه شده و تصمیم به پذیرش آن بگیرد. اطلاعات مربوط به نوآوری ممکن است عمومی یا خصوصی باشد، یعنی ممکن است از طریق رادیو، تلویزیون، فیلم‌ها و نشریات به مخاطبان منتقل شود، یا از طریق ارتباط رو در رو، تلفن یا نامه از فردی به فرد دیگر منتقل شود. پذیرنده بالقوه آگاه ممکن است درجات مختلفی از مقاومت در برابر پذیرش داشته باشد. در این مرحله، مدل هاگراسترند الف) فرض می‌کند که کل جمعیت از ابتدا در مورد نوآوری مطلع شده‌اند و ب) پذیرش یک فرد مستقل از پذیرش سایر افراد است. فرض بر این است که اطلاعات به صورت یکسان از طریق کانال‌های عمومی در اختیار همه قرار گرفته است (Rogers, 1969:481).

1Torsten Hägerstrand
2Contagious
3Displacement
4Hierarchical

مدل دوم انتشار (جابجایی) که هاگراسترند آن را «اثر همسایگی» می‌نامد، تمایل به ارتباط بین افرادی که از نظر موقعیت جغرافیایی به هم نزدیک هستند را بررسی می‌کند (Rogers, 1969:481). بر اساس این نظریه، پیام‌ها و نوآوری‌ها باید بتوانند از جایی به جای دیگر انتقال پیدا کنند؛ در نتیجه خوشه‌هایی از افراد ایجاد کنند که توسط مناطق مداخله‌گر بی‌تأثیر از هم جدا شده‌اند. این جهش‌ها می‌تواند تا حدی به شانس و تا حدودی به تأثیر موانع فیزیکی و اجتماعی مرتبط باشد (Olsson, 2016). در مدل دوم فرض می‌شود که ۱- نوآوری فقط از بخش خصوصی به دست می‌آید، ۲- احتمال انتقال اطلاعات از فردی به فرد دیگر با فاصله بین این دو کاهش می‌یابد، و ۳- پذیرش بلافاصله پس از دریافت اطلاعات صورت می‌گیرد (Casetti, 1969: 318).

مدل سوم انتشار (سلسله مراتبی) بر تأثیرات تاخیر در فرآیند تأکید دارد. در این مدل پذیرش فوری نیست، اما ممکن است با گذر زمان و با دریافت مکرر اطلاعات مربوطه توسط دریافت‌کنندگان تحقق پیدا نماید (Evenden, 2015:357). همچنین هاگراسترند از شش اصل به عنوان عناصر اساسی این نظریه نام می‌برد که عبارتند از: محیط جغرافیایی، زمان، موضوع پخش، مبادا، مقصد و مسیر پخش. مساعد بودن این شش عامل بر کیفیت و سرعت نشر تأثیر مثبت خواهد گذاشت. جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظریه هاگراسترند به شیوه‌های زیر برای توسعه دیپلماسی فرهنگی خود اقدام کرده است.

نمودار شماره ۱: چارچوب نظری پژوهش

منبع: نویسنده، ۱۴۰۳

۴- روش پژوهش

در مقاله پیش رو با توجه به ماهیت پژوهش از دو روش کمی و کیفی (اکتشافی-تبیینی) به صورت ترکیبی استفاده گردید. در بخش کمی تمام گزارش‌های ارسالی درباره فعالیت‌های فرهنگی ایران به شکلی تمام شمار و هدفمند بررسی و آمارگیری شدند و در بخش دوم با روش تبیینی مورد تحلیل قرار گرفتند. برای پی بردن به نحوه عملکرد ایران در اوگاندا از داده‌های

دست اول ارسال شده به مراجع ایرانی استفاده شد. مرجع پژوهش در این قسمت گزارش‌های منعکس شده در تارنمای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در بازه زمانی مرداد ۱۴۰۰ تا مرداد ۱۴۰۳ - دوره دولت سیزدهم - بود.

۵- دیپلماسی فرهنگی ایران در اوگاندا

اوگاندا اگرچه در سال ۱۹۶۲ استقلال خود را به دست آورد و از استعمار انگلیس رهایی یافت ولی تا سال ۱۹۷۴ (۱۳۵۳) روابط سیاسی با ایران نداشت. در سال ۱۳۵۳ و پس از سفر عیدی امین به تهران، ایران موافقت خود برای روابط سیاسی در سطح سفارت را اعلام کرد. در سال ۱۳۶۴ (۱۹۸۶) در اوگاندا یووری کاگوتا موسونی^۱ به قدرت رسید. اگرچه در این سالها، هم ایران و هم اوگاندا تمایل به توسعه روابط داشتند اما جنگ ایران و عراق و پاره‌ای مشکلات دیگر موجب گردید عملاً تا سال ۱۳۶۸ ایران فاقد سفیر در این کشور آفریقایی باشد. در اول فروردین ماه ۱۳۶۸ سفیر جمهوری اسلامی ایران در کنیا، بعنوان سفیر آکرودیتته منصوب شد و فعالیت خود در اوگاندا را نیز آغاز کرد. این امر زمینه‌ای را فراهم کرد تا رفت و آمد هیات‌های مختلف تجاری، سیاسی و فرهنگی بین دو کشور تسهیل شود. روسای جمهور ایران، علی‌اکبر هاشمی‌رفسنجانی در سال ۱۳۷۵ (۱۹۹۵)، سید محمد خاتمی در سال ۱۳۸۴ (۲۰۰۵)، محمود احمدی‌نژاد در سال ۱۳۸۹ (۲۰۱۰) و سید ابراهیم رئیسی در سال ۱۴۰۲ (۲۰۲۳) به این کشور سفر کردند. متقابلاً ژنرال یووری کاگوتا موسونی نیز چهار بار به جمهوری اسلامی ایران سفر نمود که آخرین آن در سال ۱۳۹۱ و برای شرکت در اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در تهران بود.

علیرغم این تحولات سیاسی در روابط فی مابین، روابط فرهنگی تهران-کامپالا تا سال ۱۳۹۱ تغییر قابل توجه و مهمی به خود ندید. در سال ۱۳۹۱ برای نخستین بار رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در اوگاندا با اخذ مجوز از وزارت امور خارجه اوگاندا افتتاح شد و به صورت مستقل و با هماهنگی با سفارت جمهوری اسلامی ایران فعالیت خود را آغاز نمود. طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ فعالیت‌های فرهنگی ایران در قالب دو مجموعه گزارش کوتاه توسط رایزنی

1 Yoweri Kaguta Museveni

2 Kampala

فرهنگی ایران در اوگاندا منتشر شده است. در این گزارش‌ها هیچ اشاره‌ای به تعداد فعالیت‌های صورت گرفته و نتایج آن نشده و به صورت کلی عناوین اقدامات بیان شده است (رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در اوگاندا، ۱۴۰۰). برای دانستن کمیّت و کیفیت این برنامه‌ها، اقدامات فرهنگی ایران در اوگاندا از مرداد ماه ۱۴۰۰ تا مرداد ماه ۱۴۰۳ مورد رصد قرار گرفت و اقدامات زیر شناسایی شد. (ر.ک: جدول شماره ۱)

جدول شماره ۱: دبلماسی فرهنگی ایران در اوگاندا: مرداد ۱۴۰۰ تا مرداد ۱۴۰۳

ردیف	مخاطب	موضوع	محتوا	تعداد	الگوی بخش
۱	اساتید دانشگاه اسلامی اوگاندا، قضات، اعضای جمعیت اسلامی، اعضای فعالان جامعه بانوان، فعالان فرهنگی - سیاسی و اجتماعی، امامان جماعت مساجد	دیدار با شخصیت‌های فرهنگی و سخنرانی	آشنایی با فرهنگ، هنر و انقلاب اسلامی ایران معرفی حضرت فاطمه (س) و بیان ویژگی‌های شخصیتی حاج قاسم سلیمانی	۱۷	سرایتی
۲	سازمان‌های اسلامی شیعه، مساجد و مدارس اسلامی	برگزاری مراسم مذهبی	معرفی شخصیت امامان شیعه	۲۰	سرایتی
۳	چهارصد شخصیت علمی، دینی، فرهنگی	ارسال سخنرانی - های رهبر ایران	انتقاد از غرب بیان دستاوردهای انقلاب	۱۰	جابجایی
۴	چهارصد شخصیت علمی، فرهنگی، دینی و فرهیخته مسلمان و مسیحی	انتشار مقاله در روزنامه سان رایز، بلال نیوز، انجمن روزنامه نگاران آفریقا، نشریه آنلاین هُملند، کانال	اهمیت بعث پیامبر(ص) معرفی شخصیت امام علی(ع) معرفی شخصیت حضرت زهرا(س) معرفی شخصیت حضرت زینب(س)	۱۸	جابجایی

		معرفی شخصیت شهید حاج قاسم سلیمانی معرفی امام حسن عسکری(ع) اثبات حقانیت اهل بیت (ع) در جانشینی بیان دستاوردهای انقلاب اسلامی بزرگداشت روز مبارزه با استکبار نقش زنان در جامعه سالگرد استقلال اوگاندا معرفی مولانا شاعر برجسته ایرانی معرفی زکریای رازی	مطالعات فرهنگی ایران - آفریقا، آفریکن نیوز		
جابجایی	۵	نشر اندیشه‌های اسلامی معرفی انقلاب اسلامی	تجهیز مدارس اسلامی، اعطای بسته‌های آموزشی- فرهنگی	مدیران، معلمان، دانش- آموزان و اولیای آنها	۵
سرایتی	۸	درباره شخصیت حضرت زهرا(س)، پیام‌های سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص حج، نقش زنان در استحکام بنیان خانواده و دنیای کنونی	برگزاری مسابقات درباره قرآن، شخصیت- های اسلامی، عوامل و موانع وحدت و فلسفه حج	دانشجویان، دانش- آموزان، معلمان و فعالان دینی	۶
جابجایی	۱۴	بیان دستاوردهای انقلاب اسلامی	برگزاری کارگاه، همایش و نشست های تخصصی	دانشجویان، دانش- آموزان، معلمان و فعالان دینی	۷

		شخصیت و عملکرد شهید حاج قاسم سلیمانی معرفی شخصیت‌های ادبی ایران همچون حافظ، سعدی، مولانا			
جایجایی	۳	انقلاب اسلامی	برگزاری نمایشگاه عکس	اساتید، دانشجویان، شخصیت‌های علمی، فرهنگی، هنری، دینی	۸
سرایتی	۱۶	وحدت جهان اسلام	سخنرانی	مسلمانان اوگاندا	۹
سرایتی	۹	وحدت جهان اسلام معرفی انقلاب اسلامی و تحولات سیاسی آن	حضور در رسانه- های صوتی و تصویری همکاری با رادیو اسلامی بلال	شهروندان عادی	۱۰

منبع: نویسنده، ۱۴۰۳

یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد مهمترین محور اقدامات فرهنگی ایران در اوگاندا شامل موارد زیر بوده است.

۱-۵- آموزش و تحصیل جوانان اوگاندایی

یکی از مرسوم‌ترین الگوهای پخش و صدور یک انقلاب، استفاده از الگوی جایجایی است. در این الگو افراد ایده‌ها، افکار و ایدئولوژی محل تحصیل را درونی کرده و آن را با خود به جایی دیگر انتقال می‌دهند (خواجه سروی و رحمنی، ۱۳۹۱: ۳۴). در دوران جنگ سرد پذیرش دانشجویان از کشورهای آسیایی و آفریقایی به اروپا و آمریکا یکی از شناخته‌شده‌ترین راه‌های مقابله با اندیشه‌های کمونیستی و نشر افکار دموکراتیک در کشورهای مبدأ بود (Wilford, 2000; Saunders, 2001). ایران نیز از این الگو در اوگاندا استفاده کرده است. ایران جوانان اوگاندایی را به دو شکل آموزش می‌دهد: نخست اعطای بورسیه به دانشجویان برای حضور در ایران و تحصیل در دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه و دیگری آموزش این دانشجویان در داخل

اوگاندا و در دانشگاه‌هایی همچون دانشگاه اسلامی المصطفی (ص). بخش اول این آموزش‌ها که در رشته‌های مختلف مهندسی و علوم پزشکی انجام می‌گردد از موضوعاتی است که مورد علاقه طرف اوگاندایی نیز هست. احمد کیسوله، سفیر سابق اوگاندا در ایران در مصاحبه‌ای از این نوع همکاری استقبال کرده و می‌گوید: «در زمینه آموزشی اگر به اوگاندایی‌ها برای تحصیل در ایران بورسیه داده شود، خیلی خوب است» (آوا دیپلماتیک، ۱۳۹۳/۳/۱۴). او در دیداری که از یکی از شعبات دانشگاه علمی کاربردی در همدان داشت اعلام نمود: «بسیار علاقه‌مند هستیم که با ایران رابطه خود را افزایش دهیم... ایران در تولید دارو و بخش پزشکی بسیار پیشرفت کرده و یکی از قدرت‌های دنیا در این بخش به شمار می‌رود؛ ما در حال مذاکره با دانشگاه آزاد [اسلامی] به عنوان بخش خصوصی علم در ایران هستیم تا زمینه آموزش پزشکی ما را برعهده بگیرند» (آوا دیپلماتیک، ۱۳۹۴/۴/۱۳).

آمار رسمی و دقیقی درباره تعداد دانشجویان اوگاندایی مشغول به تحصیل در ایران در دست نیست و دولت ایران از انتشار این آمار با ذکر جزئیات همواره امتناع نموده است. تنها در یک مصاحبه محمد احمد کیسوله، سفیر اوگاندا در سال ۱۳۹۲ از تحصیل سه دانشجو در تهران و ۹ دانشجو در قم خبر می‌دهد اما بلافاصله می‌افزاید «من با دانشجویان کشورم که در این دانشگاه [تهران] درس می‌خوانند زیاد در ارتباط نیستم» (دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۴۰۰/۹/۲۷). این بی‌خبری می‌تواند تردیدها را نسبت به آمار ارائه شده بیشتر سازد. آنچه در رسانه‌های ایران منعکس می‌گردد آمار کلی درباره تعداد دانشجویان خارجی در حال تحصیل در ایران است. طبق آمار اعلام شده از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران در دی ماه ۱۴۰۰، ۹۰ هزار دانشجوی خارجی در حال تحصیل در ایران بودند. در برنامه ششم توسعه کشور برای جذب ۷۵ هزار دانشجوی خارجی هدف‌گذاری شده بود که رقم فوق جلوتر بودن از برنامه تعیین شده با ۱۵ هزار دانشجوی بیشتر را نشان می‌دهد (باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۴۰۰/۱۱/۶). در برنامه هفتم توسعه مقرر گردیده تا پایان این برنامه که سال ۱۴۰۷ است تعداد دانشجویان خارجی به ۳۲۰ هزار نفر برسد. طبق آخرین آمار منتشر شده درخصوص دانشجویان خارجی در حال تحصیل در ایران (شهریور ۱۴۰۳)، این رقم حدود ۱۰۰ هزار نفر است (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۳/۶/۱۹).

بخش دوم این آموزش در داخل خود اوگاندا انجام می‌گردد. دانشگاه اسلامی المصطفی (ص) که نوعی دانشگاه مذهبی محسوب می‌گردد و در ۷۰ کشور جهان شعبه دارد در کشور اوگاندا نیز به آموزش دانشجویان اوگاندایی مشغول است. دانشگاه المصطفی در سال ۲۰۱۰ اقدامات خود در کشور اوگاندا برای تاسیس یک شعبه در این کشور را آغاز کرد و در سال ۲۰۱۱ موفق گردید از بخش آموزش عالی وزارت آموزش کشور اوگاندا، مجوز لازم برای فعالیت را بدست آورد. این دانشگاه فعالیت خود را با آموزش پسران در کامپالا، پایتخت اوگاندا، در رشته‌های تحصیلی علوم قرآن و حدیث، مدیریت آموزشی و مدیریت تجارت آغاز نمود. دانشجویان در کنار دروس تخصصی رشته‌های فوق، واحدهای درسی مطالعات اسلامی را نیز آموزش می‌بینند. در پایان سال تحصیلی ۲۰۱۳-۲۰۱۴ (۱۳۹۲) نخستین گروه دانشجویان در رشته مدیریت بازرگانی در مقطع کارشناسی فارغ‌التحصیل شدند. آمارهای ارائه شده نشان می‌دهد که سالانه ۷۰ نفر در سه رشته تحصیلی فوق در این دانشگاه پذیرفته می‌شوند. از سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ پذیرش دانشجویان دختر نیز در این دانشگاه آغاز گردیده است (سفارت ایران در کامپالا، ۱۴۰۱). چهارمین جشن فارغ‌التحصیلی دانشگاه اسلامی المصطفی (ص) ویژه ۱۲۹ دانشجو در رشته‌های مدیریت بازرگانی، مدیریت دولتی، مطالعات اسلامی، فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، تربیت معلم، خیاطی و طراحی لباس، هتل‌داری، تکنسین برق و مکانیک در اردیبهشت ۱۴۰۳ و با حضور سفیر ایران در اوگاندا، مجید صفار، برگزار شد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۳/۲/۲۹).

ایران در کنار دانشگاه فوق، اعطای بورسیه برای تحصیل در حوزه علمیه قم و نیز آموزش مذهبی طلاب در داخل اوگاندا را نیز دنبال کرده است. حوزه علمیه اهل بیت (ع) در همان دهه آغازین انقلاب ایران در کشور اوگاندا و در شهر جینجا، شروع به فعالیت نمود. مسیحی بودن اکثریت جمعیت اوگاندا (۶۶ درصد) مانع از آن گردیده تا ایران بتواند در این کشور همانند کشورهای الجزایر، تونس، نیجریه و سودان موفقیت چندانی به دست آورد. با این حال ایران تمام تلاش خود را بر جذب دانشجو متمرکز کرده است. محسن موحدی قمی، سفیر سابق ایران در آفریقای جنوبی، در این خصوص می‌نویسد: «پذیرش طلاب آفریقایی برای آموزش دینی، اعزام مدرسان معارف اسلامی به آفریقا، تاسیس مدارس علمیه در برخی کشورهای آفریقایی... از جمله اقدامات ایران در آفریقا بوده

است» (موحدی‌قمی، ۱۳۸۸: ۷۷). شواهد نشان دهنده این است که دولت اوگاندا از حضور جوانان خود برای تحصیل در حوزه علمیه قم مطلع است. سفیر اوگاندا در ایران در مصاحبه‌ای با یکی از رسانه‌های ایرانی اشاره می‌کند «دانشجویان اوگاندایی زیادی در قم تحصیل می‌کنند». با اینحال وی آماري در این خصوص ارائه نمی‌کند (آوا دیپلماتیک، ۱۳۹۳/۳/۱۴).

تاسیس مرکز اسلامی خاتم النبیین جدیدترین فعالیت آموزشی ایران در بخش مذهبی در اوگاندا بوده است. این مرکز با همکاری موسسه بلال در شهر جینجا با ۳۰ طلبه در سال ۲۰۱۵ کار خود را شروع کرد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۹۴/۱/۱۸). در ۸ آذر ۱۴۰۰ اولین جشن دانش آموختگی ۱۵ تن از این روحانیون برگزار گردید. بر اساس آنچه محمدرضا قزل‌سلفی، رایزن فرهنگی ایران در اوگاندا، گزارش کرده است «در طی چهار سال حضور این افراد در مرکز اسلامی، درس‌هایی تحت عنوان منطق، اصول، فقه، اخلاق، تاریخ اسلام و پیامبران(ع)، تفسیر قرآن کریم، علم حدیث و... به زبان عربی» به آنها آموزش داده شده است. رایزن فرهنگی ایران هدف از راه‌اندازی این مرکز را «تبلیغ و معرفی دقیق اسلام به جامعه اوگاندا» بیان کرده است (قزل‌سلفی، ۱۴۰۰/۹/۸).

۲-۵- همکاری های علمی - دانشگاهی

همکاری‌های علمی دانشگاهی بستری برای الگوی پخش سرایتی محسوب می‌گردد. الگویی که در آن افکار و اندیشه‌های یک مرکز به دیگری منتقل می‌گردد. طبق نظریه پخش این همکاری‌ها به دو دلیل در پخش سرایتی جای می‌گیرد: نخست بدلیل اینکه طرف مقابل، در اینجا مقامات کشور اوگاندا، آگاه هستند که این همکاری‌ها می‌تواند زمینه نشر افکار و اندیشه‌های اسلامی در دانشجویان این کشور را فراهم سازد و باز از آن استقبال می‌کند. دوم اینکه؛ همه دانشجویان به یک میزان در معرض افکار و اندیشه‌ها قرار می‌گیرند، منتهی برحسب شرایط فردی ممکن است دانشجویی کمتر و دانشجویی دیگر بیشتر اثر بپذیرد. اگر در این همکاری‌های علمی رفت و آمدهایی بین اساتید دانشگاه صورت پذیرد این الگو می‌تواند با الگوی نشر جابجایی نیز توأم گردد. ایران درصدد بهره گرفتن از این الگو برای دیپلماسی فرهنگی خود در اوگاندا است. تا سال ۱۴۰۰ هیچ گزارشی درخصوص اینگونه همکاری‌ها منتشر نشده است اما دیدار محمدرضا قزل‌سلفی، رایزن فرهنگی ایران در اوگاندا، با کاسوزی ادیسیا سینانی، قائم مقام رئیس دانشگاه

اسلامی اوگاندا، شواهدی از برنامه‌های ایران در این بخش ارائه می‌دهد. به گفته رایزن فرهنگی ایران «بر اساس مفاد قرارداد فرهنگی بین دو کشور [تهران] آمادگی اجرای فعالیت‌های مشترک در خصوص تبادل استاد و دانشجو، اعطای بورسیه تحصیلی، حمایت از پایان‌نامه‌های مرتبط با اسلام و ایران، فرصت‌های مطالعاتی، برگزاری نشست‌ها، کارگاه‌های آموزشی، سمینارها، نمایشگاه آثار فرهنگی، گردشگری، صنایع دستی، راه‌اندازی کلاس‌های آموزش زبان و ادبیات فارسی و غیره را دارد» (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۱۰/۶). در مهرماه ۱۴۰۲ نیز مجید صفار، سفیر جدید جمهوری اسلامی ایران در اوگاندا، در دیداری که با روسای دانشگاه‌های ماکرره، دانشگاه بین-المللی کامپالا، دانشگاه کامپالا واحد موتوندوه^۱ و دانشگاه کامپالا واحد مرکزی داشتند با تبیین ظرفیت‌های علمی-آموزشی ایران خواستار ارتقای سطح همکاری‌های دانشگاهی دو طرف گردیدند (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۲/۷/۱۹).

سفارت ایران در خصوص این بخش از فعالیت‌های خود توضیح می‌دهد: «تلاش برای ارتقاء علمی اساتید و دانشجویان در راستای گسترش ارتباطات علمی و دانشگاهی، حمایت از فعالیت‌های قرآنی، مشارکت در برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و دینی، آموزش زبان و ادبیات فارسی، همکاری با نشست‌های آموزشی قاضی‌های محلی و مشارکت در برنامه‌های وزارت فرهنگ و گردشگری و مراکز فرهنگی اوگاندا از جمله برنامه‌های این نمایندگی است» (آوا دیپلماتیک، ۱۳۹۹/۳/۲۴) علاقه به توسعه همکاری‌های علمی متقابلاً از سوی طرف اوگاندایی نیز ابراز شده است. خانم پیس موتوزو،^۲ وزیر فرهنگ اوگاندا در این باره می‌گوید: «به خاطر وجود مشترکات فرهنگی و هنری فراوان بین دو کشور و حضور فعال رایزنی فرهنگی در اوگاندا، همواره همکاری با جمهوری اسلامی ایران اولویت ما بوده است» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۲/۹).

۳-۵- صدور اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی

یکی از اقدامات فرهنگی جمهوری اسلامی ایران طی چهار دهه گذشته تلاش برای صدور آرمان‌ها و اهداف انقلاب خود به دیگر کشورها بوده است. در جنوب آفریقا، اوگاندا یکی از مقاصد اصلی این برنامه‌ها گردیده است. برای این منظور بخش فرهنگی سفارت ایران برنامه‌های مختلفی را اجرا کرده است. این برنامه‌ها از برگزاری همایش و سخنرانی در خصوص دستاوردهای انقلاب

اسلامی شروع و تا برگزاری نمایشگاهها و مسابقات مختلف و نگارش مقالات در نشریات اوگاندا ادامه پیدا کرده است. در دولت سید ابراهیم رئیسی، ایران ۱۶ سخنرانی در جمع فعالان فرهنگی و دانشگاهی اوگاندا، ۳ نمایشگاه عکس، ۱۸ مقاله در نشریات، ۸ مسابقه و ۱۴ نشست درباره دستاوردهای انقلاب اسلامی در اوگاندا برگزار کرده است (ر.ک: جدول شماره ۱).

محتوای سخنرانی‌های رایزن فرهنگی ایران نشان می‌دهد که چگونه وی انقلاب اسلامی را به جامعه اوگاندایی معرفی می‌نماید. او در همایش «نگاهی به دستاوردهای علمی، فناوری و فرهنگی انقلاب اسلامی» که با همکاری دانشگاه ماکرره اوگاندا، برگزار گردید انقلاب اسلامی را از سایر انقلاب‌ها که «گروهی سیاستمدار حمایت شده از سوی قدرت‌های استعماری حکومت وقت را سرنگون کرده و خود بر آن حاکم می‌شوند» متفاوت دانست. او استقلال، خودکفائی، اعتماد به نفس، پیشرفت‌های علمی، صنعتی، دانش هسته‌ای را دستاورد انقلاب ایران ذکر کرد و افزود: «دشمنان جمهوری اسلامی ایران از بیم اینکه پیام بیدارکننده و نجات بخش انقلاب اسلامی به سایر ملت‌های مظلوم صادر شود تصویر نادرستی از نظام جمهوری اسلامی ایران ترسیم می‌نمایند» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۲/۲۲) رایزن فرهنگی ایران در مقاله دیگری اظهار می‌دارد «انقلاب اسلامی ایران که در بهمن ۱۳۵۷ حکومت پهلوی مورد حمایت انگلیس و آمریکا را به زیلادان تاریخ انداخت، امروزه در منطقه و فراتر از آن، یک کشور با اقتدار و قدرتمند محسوب شده و نقش سرنوشت‌سازی در استقرار صلح، امنیت، وحدت، بصیرت و بیداری ملت‌های مظلوم دارد» (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹). وی با اشاره به عملیات نیروی دریائی سپاه در بازپس‌گیری محموله نفتی ایران از ناو آمریکایی در سال ۲۰۲۱ به دلایل آمریکاستیزی و اسرائیل‌ستیزی ایرانیان می‌پردازد (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۸/۱۴).

مقالاتی از این دست می‌کوشند تا این پیام را به مخاطب اوگاندایی برسانند که راه پیشرفت در اتخاذ سیاست‌های ضدآمریکایی و حفظ استقلال در سیاست خارجی است و ایران می‌تواند در این خصوص الگو قرار بگیرد. مشابه این پیام‌ها را در سایر فعالیت‌های فرهنگی ایران در اوگاندا نیز می‌توان سراغ گرفت. رایزنی فرهنگی ایران در کامپالا در سال ۲۰۲۱ با همکاری دانشگاه اسلامی المصطفی اقدام به برگزاری نمایشگاه کتاب و عکس نمود. در این برنامه که

بیش از ۷۰ تن از عالمان و مبلغان اسلامی اوگاندا حضور داشتند کتاب و عکس‌هایی مربوط به مبارزات ملت ایران علیه شاه و وقوع انقلاب و دستاوردهای آن در محل دانشکده اسلامی به نمایش گذاشته شد. در این نمایشگاه، جایگاه رهبری امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای در پیروزی انقلاب اسلامی، علل، عوامل، اهداف و تاریخ انقلاب اسلامی ایران، تبیین شد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۲/۱۷). عبدالله عباسی، راینز جدید فرهنگی ایران در اوگاندا، در نشست‌هایی که به مناسبت روز جهانی زن در دانشگاه اسلامی المصطفی (ص) برگزار گردید یکی از مهمترین افتخارات و دستاوردهای انقلاب اسلامی را هویت‌بخشی به زن ایرانی معرفی نمود. «در ۴۴ سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بر خلاف غرب که زن را جلوه و مظهر هیجانات جنسی قرار می‌دهد، تلاش شده تا حد امکان از استعداد فکری و توانمندی عظیم زن برای تعالی او و جامعه استفاده شود و این امر در درجه اول در جهت تحکیم بنیان خانواده به عنوان اصل اساسی تعالی جامعه مدنظر قرار گرفته است؛ یعنی بعد از انقلاب اسلامی، زن مسلمان ایرانی جایگاه اصلی خود را نخست در نهاد خانواده و سپس در عرصه اجتماع بازیافت» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۲/۱۲/۲۴).

بازتاب این برنامه‌ها را در اظهارنظرهای مقامات اوگاندایی و فعالان مدنی این کشور به آسانی می‌توان یافت. به عنوان مثال پیس موزوتو، وزیر فرهنگ اوگاندا در بازدیدی که از نمایشگاه عکس مبارزات مردم ایران علیه شاه در سفارت ایران داشت، گفت: «این نمایشگاه فرهنگی و هنری پیام‌های سازنده‌ای برای همه ملت‌ها دارد» او رهبر جمهوری اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای را «شخصیتی ممتاز»، ملت ایران را «شجاع»، و فعالیت‌های فرهنگی و هنری راینزنی فرهنگی ایران در کامپالا را «مفید» توصیف کرد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹). محمد کیوندو، از معاونین دانشگاه ماکرره نیز اظهار داشت «جمهوری اسلامی ایران با داشتن دو رهبر عالم و با تقوا، عمل به تعالیم عالیه قرآن کریم و دین مبین اسلام، تلاش‌های مردمی، تکیه بر استعدادهای جوانان و ایجاد تحولات اساسی در فرهنگ و نظام آموزشی توانسته است ظرف ۴۳ سال گذشته پیشرفت‌های همه‌جانبه‌ای داشته باشد» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹).

۴-۵- ترویج اندیشه‌های رهبران انقلاب در اوگاندا

یکی از روش‌های ایران برای پیشبرد دیپلماسی فرهنگی خود توسل به شخصیت‌های علمی، دینی و فرهنگی اوگاندایی است. این افراد می‌توانند پس از دریافت پیام‌های سیاسی، ایدئولوژیکی و فرهنگی ایران نقش مهمی در پخش آن در کشور خود ایفا نمایند. الگویی که یادآور پخش جابجایی مورد اشاره هاگراسترنند است. دولت ایران موفق گردیده از میان گروه‌های مختلف در اوگاندا شبکه‌ای از افراد را سازماندهی نماید و پیام‌های آیت‌الله خامنه‌ای را به دست آنها برساند. فضای مجازی و اپلیکیشن‌های مختلف همچون تلگرام، واتس‌آپ و غیره نیز به تهران کمک کرده است تا راحت‌تر با این گروه‌ها تماس گرفته و از راه دور نیز قابلیت نشر ایده‌ها را پیدا نماید. گزارش‌های ارسال شده توسط سفارت ایران در اوگاندا تعداد این افراد را ۴۰۰ نفر ذکر می‌کند (قزلسفلی، ۱۴۰۰/۹/۱۹).

در بازه زمانی پژوهش، سفارت ایران در ۱۰ نوبت اقدام به انعکاس سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای کرده است. به لحاظ محتوایی این سخنرانی‌ها دربردارنده نکات ذیل بوده است:

۱- انتقاد از غرب برای عدم تحویل واکسن کووید-۱۹ به ایران و ایجاد درد و رنج برای ملت ایران.

۲- معرفی نظام اسلامی به عنوان یک الگوی جذاب برای مسلمانان و مردم دنیا و ترسیم آمریکا به عنوان کشوری مافیایی و بحران‌ساز در جهان که در ظهور داعش در خاورمیانه نقش داشته و در بحران اوکراین مقصر است.

۳- تشریح برنامه‌ها و نقش غرب در ترسیم چهره ناکارآمد از انقلاب ایران و نقش استعمارگران و حاکمان وقت برای ناتوان معرفی کردن ملت‌ها برای رسیدن به توسعه.

۴- معرفی غرب به عنوان عامل تفرقه در جهان اسلام، ضروری دانستن اتحاد میان مسلمانان و معرفی ایران به عنوان کشور پیشگام در وحدت و رسیدن به تمدن اسلامی.

۵- توصیه به کشورها برای عدم تکیه و اعتماد به غرب برای تامین امنیت خود.

علاوه بر جامعه هدف ۴۰۰ نفره از نخبگان فرهنگی اوگاندا سفارت ایران از شیوه دیگری برای ارتباط‌گیری با دانش‌آموزان و دانشجویان بهره گرفته است. این شیوه که مبتنی بر نشر سرایتی است بر مطالعه افکار و اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای توسط جامعه هدف متمرکز است.

در این روش رایزن فرهنگی ایران در اوگاندا اقدام به برگزاری مسابقاتی با عناوین مختلف برای دانش‌آموزان و دانشجویان کرده است. این فعالیت که با جوایز نقدی و اهدای کتاب همراه است (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۵/۳) نقش موثری در آشنایی جوانان اوگاندا با اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص اهمیت مبارزه با ظالم، مبارزه با مشرکان، مبارزه با استکبار، استعمار و امپریالیسم و تلاش برای برقراری عدالت در جهان داشته است. سفارت جمهوری اسلامی ایران در اوگاندا تیرماه ۱۴۰۳ نیز اقدام به چاپ کتاب «خادم ملت» به زبان انگلیسی و توزیع آن در میان اندیشمندان، علماء و شخصیت‌های برجسته اوگاندایی نمود (See: Sharifi, 2024). در این کتاب تلاش گردیده تا ضمن بیان زندگی‌نامه سید ابراهیم رئیسی، «فعالیت‌های عدالت‌محور، دفاع از مظلوم و استکبارستیزی» او تشریح گردد (خبرگزاری ایبنا، ۱۴۰۳/۴/۱۷). بازتاب نشر سخنان رهبری ایران در میان شهروندان اوگاندا را در توصیف‌هایی که آنها از ایران و آیت‌الله خامنه‌ای ارائه می‌کنند می‌توان فهم کرد. به عنوان مثال عبد النور کلیسا، استاد دانشگاه، امام جمعه مسجد وانگه کامپالا می‌گوید: «جمهوری اسلامی ایران با رهبری آیت‌الله خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای مستقل‌ترین کشور اسلامی بوده و ظرف چهار دهه گذشته در مقابله با دشمنان خود هزینه‌های فراوانی برای حفظ استقلال همه جانبه خود پرداخته است» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۸/۲۱).

۵-۵- تحلیل رخدادهای سیاسی-نظامی ایران

طی چهار دهه گذشته بین ایران و غرب نوعی جنگ روایت‌ها وجود داشته است. یکی از مصادیق این روایت‌ها رخدادهایی است که پس از انقلاب اسلامی در ایران به وقوع پیوسته است. این رخدادهای از اشغال سفارت آمریکا و جنگ ایران و عراق شروع و تا پرونده هسته‌ای و مواضع منطقه‌ای ایران ادامه دارد. تمامی سفارتخانه‌های ایران هر ساله و به مناسبت سالروز شروع جنگ ایران و عراق برنامه‌هایی را برگزار می‌کنند. در اوگاندا نیز سفارت ایران در دولت سید ابراهیم رئیسی دو نوع برنامه را برگزار کرده است: نخست مصاحبه با رسانه‌ها و دیگری برگزاری نشست تخصصی. در این برنامه‌ها رایزن فرهنگی ایران کوشیده است نشان دهد که چگونه می‌توان با حداقل امکانات در برابر قدرت‌های بزرگ ایستاد و استقلال کشور را حفظ کرد. محمدرضا قزلسفلی، رایزن فرهنگی ایران در یکی از این

نشست‌های رسانه‌ای با توصیف مقاومت ایران در برابر عراق تحت عنوان «دفاع مقدس» بیان می‌کند: «تقویت روحیه میهن‌دوستی در بین جوانان، رشد باورهای دینی، گسترش غیرت ملی، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی ایران، پیشرفت‌های علمی، فناوری، امنیتی، خودکفائی و غیره از جمله دستاوردهای هشت سال دفاع مقدس بوده است» (سازمان فرهنگ و ارتباطات، ۱۴۰۰/۷/۳) در تایید اظهارات مقام ایرانی آدم سابیلا، استاد دانشگاه، بیان می‌کند: «تجربیات جنگ ایران برای همه ملت‌های تحت ستم درس‌های بزرگی دارد»، وی می‌افزاید: «پیروزی‌های جمهوری اسلامی ایران از ابتدا تاکنون مدیون رهبری امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای دو رهبر عالم، مقتدر، صادق، آگاه به مسائل دینی، علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و وفاداری کامل ملت ایران به رهبری و نظام است». حمزه چیونه، مجری برنامه‌های اسلامی رادیو بلال اوگاندا نیز ایرانیان را ملتی مقاوم و با روحیه بالا معرفی می‌نماید که هرگز در برابر فشارها و زیاده‌خواهی‌های نامشروع دشمنان خود تسلیم نشده و نخواهند شد (سازمان فرهنگ و ارتباطات، ۱۴۰۰/۷/۳).

در فروردین ۱۴۰۳ رایزن فرهنگی ایران در اوگاندا تفاهم‌نامه‌ای را با رادیو اسلامی بلال امضا نمود تا به صورت هفتگی برنامه‌ای را با عنوان «صلح در یک نگاه» برای شهروندان اوگاندایی پخش نماید. طبق این تفاهم‌نامه مقرر گردیده محتوای این برنامه‌ها توسط بخش فرهنگی سفارت ایران تهیه شده و سه‌شنبه هر هفته برای پخش به این رادیو تحویل داده شود. عبدالله عباسی، رایزن فرهنگی ایران، در گفتگو با فاروق والونگاما، مدیر رادیو اسلامی بلال اظهار می‌دارد: «با مرور اخبار جمهوری اسلامی ایران می‌توانید سرعت شگفتی‌سازی و موفقیت‌های گوناگون نخبگان، جوانان و به خصوص زنان ایرانی در حوزه‌های مختلف علمی، آموزشی، درمانی، فرهنگی، ورزشی، دفاعی و ... را مشاهده کنید. این حجم از موفقیت، نشان از عزم والا و توان بی‌شمار جوانان ایران اسلامی دارد که با هیچ کشوری در دنیا قابل مقایسه نبوده و نخواهد بود» (خبرگزاری بین‌المللی قرآن، ۱۴۰۳/۱/۱۴).

در برنامه دوم سفارت ایران اقدام به برگزاری نشست تخصصی برای بررسی درس‌ها و دستاوردهای دفاع مقدس با حضور جمعی از شخصیت‌های علمی، فرهنگی و دینی اوگاندا کرده است. در این نشست نیز رایزن فرهنگی ایران تاکید می‌کند «فوائد و دستاوردهای دفاع مقدس

به عنوان یک قاعده کلی تنها شامل ملت ایران نیست بلکه برای تمام ملت‌های تحت ظلم و ستم درس‌ها و پیام‌های سازنده‌ای دارد» (قزلسفلی، ۱۴۰۰/۷/۲). همچنین بخش فرهنگی سفارت ایران اقدام به برگزاری نشست‌های متعدد درخصوص نقش زن در اسلام، تحکیم بنیان خانواده توسط زنان و برنامه‌های غرب برای تهاجم فرهنگی و آسیب زدن به زن و خانواده کرده است. تعداد نشست‌های علمی برگزار شده در دولت سید ابراهیم رئیسی ۱۴ نشست بوده است (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۲/۱۲/۲۴).

۶-۵- ترویج تشیع در اوگاندا

پیشینه حضور تشیع در اوگاندا را یک و نیم قرن پیش دانسته‌اند. زمانی که نخستین هندیان به این سرزمین مهاجرت کردند و به ساخت مساجد اقدام نمودند (عرب احمدی، ۱۳۸۹: ۴۸۰). تا دهه ۱۹۷۰ محدودیت‌هایی برای فعالیت‌های مذهبی شیعیان در این کشور وجود داشت اما با تغییر دولت، جمعیت شیعیان از اوایل دهه ۸۰ میلادی شروع به افزایش نمود. در حال حاضر از جمعیت ۱۶ درصدی مسلمان این کشور حدود نیم درصد را شیعیان تشکیل می‌دهند که حدود ۱۵۰ تا ۳۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود. تمرکز فعالیت شیعیان در دو شهر کامپالا و جینجا است (Quora, 2024). در شهر کامپالا دو مسجد شیعیان دوازده امامی و مسجد امام رضا (ع) و در شهر جینجا، مسجد امام رضا (ع) مرکز فعالیت‌های فرهنگی-دینی شیعیان است. رایزنی فرهنگی ایران علاوه بر حمایت از مرکز اسلامی خاتم الانبیا(ص)، دانشگاه المصطفی(ص) و حوزه علمیه، از فعالیت‌های موسسه امام حسین (ع) در منطقه بوگیری^۱ در شرق اوگاندا نیز حمایت می‌نماید. این موسسه که در سال ۲۰۰۴ تاسیس شده است زیر نظر شیخ ایوب مزمل^۲ از دانش‌آموختگان حوزه علمیه قم اداره می‌شود. ایوب مزمل در زمره روحانیونی است که مبلغ سیاست‌های فرهنگی ایران در اوگاندا محسوب می‌شود. علیرغم محبوبیت وی در میان جامعه شیعیان اوگاندا، او هنوز راه زیادی برای تبدیل شدن به یک رهبر معنوی تاثیرگذار در این کشور دارد. همین امر الگوی نشر سلسله مراتبی ایران را کند کرده است.

ایران به مناسبت‌های مختلف در راستای معرفی بیشتر امامان شیعه به جامعه مسلمانان اوگاندا برنامه‌های مذهبی برگزار کرده است. یکی از بارزترین این اقدامات برگزاری مراسم جشن به

مناسبت تولد امامان شیعه و مراسم سوگواری برای سالروز وفات آنها است. هر ساله اکثر سفارتخانه‌های ایران چنین برنامه‌هایی را برگزار می‌نمایند. سفارت ایران در اوگاندا از جمله مراکز دیپلماتیک ایران در آفریقا محسوب می‌گردد که این برنامه‌ها را به شکلی گسترده و با حضور اعضای سفارت و علاقمندان به این برنامه‌ها برگزار می‌نماید. در ارزیابی فعالیت‌های فرهنگی ایران در اوگاندا در دولت سید ابراهیم رئیسی، تعداد این فعالیت‌ها ۲۰ مورد شناسایی گردید. در این مراسم و برنامه‌ها پیرامون شخصیت امامان شیعه و مبارزات آنها علیه ظلم و هدف آنها برای برقراری عدالت و برابری در جهان سخنرانی می‌گردد. رایزن فرهنگی ایران با حضور در این مراسم اقدام به نشر معارف تشیع می‌نماید. همچنین یکی از اقدامات ابتکاری ایران در اوگاندا چاپ مقاله در نشریات برای معرفی بهتر امامان شیعه و اهل بیت آنها به جامعه نخبه اوگاندا بوده است. سنجش فعالیت‌های فرهنگی ایران در این حوزه نشان می‌دهد ایران ۱۸ مقاله کوتاه در وب سایت‌های سان‌رایز، بلال نیوز، انجمن روزنامه نگاران آفریقا، نشریه آنلاین هملند، کانال مطالعات فرهنگی ایران - آفریقا، آفریکن نیوز، به چاپ رسانده و آن را به ایمیل ۴۰۰ شخصیت دینی، علمی و فرهنگی اوگاندایی ارسال کرده است (ر.ک: جدول شماره ۱).

محتوای مقالات منتشر شده نشان می‌دهد ایران در میان شخصیت‌های زن شیعی بر دو فرد بیش از دیگران تمرکز کرده است: نخست حضرت زهرا (س) و دیگری حضرت زینب (س). محور مقالات منتشر شده پیرامون این دو شخصیت بر ضرورت حضور زنان در اجتماع و ایفای نقش‌های مدنی تاکید دارد. در مقاله «پر برکت‌ترین مادر»^۴ ۲۳ ژانویه ۲۰۲۲ (۳ بهمن ۱۴۰۰) رایزن فرهنگی ایران نوشت: «زنان به عنوان نیمی از بشریت می‌باشند. این زن است که علاوه بر ایجاد آرامش برای شوهر، با تربیت فرزندان بر اساس اعتقادات و ارزش‌های اخلاقی نقش اساسی در ساختن جامعه‌ای سالم ایفا می‌کند». آنگاه مقاله نقش حضرت زهرا (س) در تربیت امام حسن(ع) و امام حسین(ع) را توضیح داده و امام زمان(عج) را از سلاله ایشان معرفی می‌کند (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۱۱/۵). در مقاله «حضرت زینب(س)، بانوی قهرمان کربلا» آمده است: «هر

1Sunrise
2Bilal News
3Homeland Online Magazine
4African News
5The most blessed mother

انسانی که در پی یک الگوی کامل و زندگی موفقیت‌آمیز، سعادت‌مند و ایده‌آل در دنیا و آخرت است، می‌تواند بانوی قهرمان کربلا را در همه ابعاد زندگی خود سرمشق قرار دهد... امروزه بانوان با اقتداء به سیره و فضائل آن حضرت می‌توانند میراث اسلام ناب محمدی (ص) را حفظ کرده و توطئه‌های دشمنان اسلام و انسان را خنثی کنند» (قزلسفلی، ۱۴۰۰/۹/۱۹).

علاوه بر نگارش مقاله در نشریات اوگاندا، اقدام دیگر فرهنگی ایران برگزاری مسابقات مختلف درخصوص شخصیت‌های برجسته شیعه بوده است. در دولت سید ابراهیم رئیسی ۸ مورد از این اقدامات شناسایی گردید. مخاطبین این مسابقات دانشجویان، دانش‌آموزان و فعالان دینی در اوگاندا بوده‌اند. رایزن فرهنگی ایران در مراسم تقدیر از نویسندگان برنده مسابقه «ابعاد شخصیت فاطمه زهرا(س)» می‌گوید: «سعادت همه جانبه زنان در گرو الگو گرفتن از شخصیت سازنده حضرت فاطمه (س) است». وی می‌افزاید: «یکی از بزرگترین درس‌های حضرت زهرا (س) حضور فعال زنان در صحنه‌های اجتماعی، فرهنگی، علمی، آموزشی، اقتصادی و سیاسی با حفظ عفت، حجاب و ارزش‌های وجودی زن می‌باشد» (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۱۱/۲۵). در این مسابقات بر اساس الگوی پخش سرایتی تلاش می‌گردد تا افکار و اندیشه‌ها و شیوه زندگی اهل بیت در میان جامعه اوگاندا گسترش پیدا نماید.

اهدای کتاب به مدارس و دانش‌آموزان اوگاندایی از دیگر الگوهای پخش سرایتی است. در این الگو از راه تشویق به مطالعه و در اختیار قرار دادن آثار شهید مرتضی مطهری، معارف تشیع در جامعه نشر داده می‌شود. در یکی از این مراسم‌ها که برای یادبود بزرگداشت علامه طباطبایی(ره)، فیلسوف، مفسر قرآن و فقیه ایرانی برگزار گردید بیش از یکصد جلد کتاب در حوزه‌های دینی، فرهنگی، تاریخی و انقلاب اسلامی به کتابخانه مدرسه اسلامی امین الرعایا در شهرستان جینجای اوگاندا و معلمان و دانش‌آموزان ممتاز و نخبه آن مدرسه اهداء شد. این آثار که برای گروه‌های سنی مختلف تهیه شده بود شامل قرآن کریم به زبان انگلیسی، آثار شهید مرتضی مطهری به زبان بومی لوگاندا و کتاب‌های دعا به زبان بومی لوگاندا می‌شد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۸/۳۰).

نماینده فرهنگی ایران از فرصت‌های ایجاد شده برای سخنرانی در میان چهره‌های شناخته شده مذهبی و اجتماعی نیز به عنوان اقدامی در راستای دیپلماسی فرهنگی و الگوی پخش سرایتی

بهره گرفته است. این مراسم‌ها با حضور قاریان قرآن؛ استادان دانشگاه اسلامی اوگاندا، قضات شهرستان‌ها، رئیس جمعیت اسلامی شهرستان‌های مختلف اوگاندا، اعضای انجمن اسلامی دانشگاه بین‌المللی کامپالا، فعالان جامعه بانوان، فعالان فرهنگی، سیاسی و اجتماعی کامپالا و امامان جماعت مساجد برگزار شده است. در دولت سید ابراهیم رئیسی ۱۷ مورد از این برنامه‌ها شناسایی گردید (ر.ک: جدول شماره ۱).

آخرین اقدام شناسایی شده در این خصوص انتشار آثار امامان شیعه در قالب کتاب و یا گزیده سخنان آنها در رسانه‌های مجازی بوده است. به عنوان مثال رایزن فرهنگی ایران در اوگاندا در ۲۶ ژوئیه ۲۰۲۱ مصادف با سالروز تولد امام هادی (ع) مجموعه‌ای از سخنان این امام را در رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و صفحات مجازی منتشر نمود (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۵/۶). مرور فعالیت‌های فرهنگی سفارت ایران در اوگاندا نشان می‌دهد در دولت سید ابراهیم رئیسی، رایزن فرهنگی ایران در ۱۶ سخنرانی در جمع نمازگزاران و گروه‌های مذهبی، بر اهمیت وحدت در جهان اسلام تاکید کرده است.

۷-۵- معرفی ایران و زبان فارسی

معرفی ایران، چهره‌های برجسته ادبی-علمی ایرانی و آموزش زبان فارسی از مهمترین اقدامات فرهنگی ایران در اوگاندا بوده است. تهران با کمک بنیاد سعدی، نهاد آموزشی فرهنگی در داخل ایران، دوره‌های مختلف آموزش زبان فارسی را برای علاقمندان در اوگاندا برگزار نموده است. این دوره‌ها از سال ۲۰۱۸ (۱۳۹۷) شروع و تا سال ۲۰۲۰ ادامه پیدا کرد. لیکن با ورود ویروس کرونا و تعطیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی، این فعالیت محدود گردید و تنها برای تعداد معدودی در داخل رایزنی فرهنگی ایران برگزار شد. ایران در سال ۱۴۰۰ مذاکراتی با روسای دانشگاه‌های ماکرره، متروپولیتن، مدیریت و بازرگانی و مدیران مدارس اسلامی امام رضا (ع)، امام صادق (ع)، امین الرعایا و مدینه علم انجام داد تا بعد از پایان محدودیت‌های کرونایی دوره‌های آموزش زبان و ادبیات فارسی مجدد راه اندازی شود (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۶/۲۴). در ۱۰ نوامبر ۲۰۲۲ ایران مراسم اعطای گواهینامه به ۱۵ تن از افرادی که دوره مقدماتی زبان فارسی را با موفقیت پشت سر گذاشته بودند را برگزار کرد. در این دوره داوطلبان طی پنجاه ساعت با

آموختن الفبای فارسی و مکالمات متداول روزمره، برای دوره میانی آماده شدند. در دوره دوم به گفته رایزن فرهنگی ایران، دانشجویان ضمن آموزش زبان فارسی با آثار شاعران بزرگ ایران از جمله مولانا، حافظ، سعدی، عمر خیام، فردوسی، نظامی گنجوی و عطار آشنا می‌شوند (قرلسفلی، ۱۴۰۰/۸/۲۴). همچنین ایران با دانشکده زبان، ادبیات و ارتباطات دانشگاه ماکرِه توافق کرده است تا زبان فارسی به جمع زبان‌های بین‌المللی دانشگاه ماکرِه اوگاندا اضافه شود (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۶/۲۱). علاوه بر این، در راستای معرفی چهره‌های برجسته ادبی و علمی ایران، رایزن فرهنگی کشورمان اقدام به معرفی دانشمندان ایرانی همچون زکریای رازی، ابن سینا، ملاصدرا و غیره نموده است (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰/۵/۱). معرفی این شخصیت‌ها به دو شیوه انجام می‌شود. نخست در قالب چاپ مقاله در نشریات و انتشار آن در فضای مجازی و دیگری برگزاری جلسات سخنرانی (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۰/۶/۸؛ ۱۴۰۰/۲/۱۳). این اقدامات را می‌توان در زمره بسترسازی برای جذب جوانان اوگاندایی به فرهنگ و تاریخ ایران و ترسیم چهره‌ای مثبت از کشورمان تلقی کرد. در سال ۱۴۰۲ رایزن فرهنگی ایران در سه نوبت اقدام به برگزاری نشست‌های ایران‌شناسی و برگزاری نمایشگاه صنایع دستی و گردشگری ایران کرده است (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۲/۹/۸).

۶- مولفه‌های تاثیرگذار بر دپلماسی فرهنگی ایران طبق نظریه پخش

هاگراسترنند از شش اصل به عنوان عناصر اساسی این نظریه نام می‌برد که بر کیفیت پخش موثرند، این عوامل عبارتند از: محیط جغرافیایی، زمان، موضوع پخش، مبدا، مقصد و مسیر حرکت. در این مقاله ما ابزارهای پخش را نیز به عنوان یکی دیگر از عوامل تاثیرگذار بر کیفیت پخش، به موارد فوق اضافه کرده و تاثیر آن را بررسی می‌نماییم.

۶-۱- حوزه جغرافیایی

اولین عامل، حوزه جغرافیایی است که در آن یک ایده یا پدیده ایجاد می‌شود. این محیط به لحاظ طبیعی، انسانی یا اجتماعی دارای خصوصیات خاصی است. اگرچه در اقلیت بودن مسلمانان در اوگاندا و سنت‌های فرهنگی مانعی جدی است که سرعت انتشار را در این کشور کم می‌نماید اما با این حال سطح اقتصادی زندگی شهروندان اوگاندایی و جذابیت‌های

ایدئولوژیکی اسلام درخصوص ایجاد جامعه‌ای آرمانی (آزادی، عدالت، برابری، برادری، توسعه و...) می‌تواند انگیزه‌ها را برای توجه به پیام‌های ایران بیشتر سازد (Keddie, 1995: 118-119). برای شهروندانی که تجربه تلخ استعمار، مداخلات خارجی و توسعه‌نیافتگی را دارند پیام‌های انقلاب اسلامی درباره استقلال، عدالت، توسعه و رفاه بر اساس الگوی اسلام جذابیت خواهد داشت.

۶-۲- زمان پخش

دومین عامل موثر بر نشر، زمان است. یک پدیده در طول زمان به مناطق دیگر گسترش می‌یابد. هرچقدر از زمان طرح یک ایده یا اندیشه بگذرد بازتاب و تاثیرات آن کم می‌شود. لذا نمی‌توان انتظار داشت انقلاب اسلامی همان تاثیری را که در دهه ۱۹۸۰ در منطقه داشت در دهه چهارم خود در آفریقا داشته باشد. برای فائق آمدن بر این مشکل، بخش فرهنگی سفارت ایران در اوگاندا از یکسو بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای تمرکز کرده است و از سوی دیگر محور برنامه‌های فرهنگی را بر نقد ایدئولوژی‌های رقیب و کارآمدی آنها طی نیم قرن گذشته بنیان کرده است. در این انتقادات مخالفت با یکجانبه‌گرایی آمریکا، نگاه تبعیض‌آمیز این کشور به سیاه‌پوستان و مهاجرین و کشورهای توسعه‌نیافته، سلطه فرهنگی، فقر و نابرابری در جهان محور اصلی مباحث را شکل داده‌اند. در مقابل آرمان‌های مورد تاکید در اسلام برجسته‌سازی شده است. ابزار فرهنگی انتخاب شده از سوی ایران برای صدور اندیشه‌ها و آرمان‌های خود به اوگاندا نشان می‌دهد این کشور تعجیلی برای رسیدن به اهداف خود ندارد و به شکلی آرام، تدریجی و با الگوی تاثیرگذاری عمیق برنامه‌های خود را پیش می‌برد. برای ایران ظهور شخصیت‌هایی همچون سیدحسن نصرالله (دبیرکل حزب الله لبنان)، عبدالملک بدرالدین حوثی (رهبر انصار الله یمن)، شیخ زکزاکی (رهبر شیعیان نیجریه) و... با تاثیرگذاری عمیق و گسترده در کشور مقصد بیش از پذیرش ایده‌هایش توسط جمع زیادی در کوتاه مدت ارزش دارد.

۶-۳- موضوع یا پدیده پخش

عامل سوم در نظریه پخش به موضوع و ایده جدیدی باز می‌گردد که از یک حوزه به حوزه دیگر نشر می‌یابد. موضوع پخش ایران در اوگاندا طیف متنوعی از مباحث را دربرمی‌گیرد: افزایش تعداد شیعیان، حضور بیشتر جوانان در مساجد، حضور فعال زنان در جامعه، تاسیس

سازمان‌ها و جنبش‌های مدنی، تغییر محتوای سخنرانی‌ها از مسائل صرف مذهبی به سیاسی (همچون پیام حج برای مسلمانان)، تبدیل شدن اسلام به محور حرکت و مبارزات فرهنگی-سیاسی، احترام به شعائر مذهبی (حجاب) و رعایت آن در سطح جامعه، بیداری اسلامی و اعتماد به نفس سیاسی، ترویج مبارزه با اسرائیل و شیوه‌های آن (روز قدس، برجسته سازی زندگی شهید حاج قاسم سلیمانی)، ایده وحدت اسلامی، معرفی سبک زندگی رهبران شیعی به عنوان الگوی صحیح سبک زندگی، ایجاد دولت اسلامی، مبارزه با استکبار، امپریالیسم، استعمار، استبداد، تاکید بر اسلام سیاسی و پیوند دین و سیاست.

۶-۴- مبدأ پخش

مکان‌هایی است که خاستگاه نوآوری و صدور پیام و ارزش‌ها هستند. شرایط این مکان به لحاظ سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... در میزان پخش بسیار موثر است. هرچقدر مبدأ به مقصد نزدیکتر باشد سرعت انتشار و میزان آن بیشتر خواهد شد. در روابط ایران و اوگاندا دوری دو کشور از یکدیگر و نبود پرواز هوایی مستقیم بین تهران-کامپالا، سطح پایین روابط اقتصادی و تشدید تحریم‌های اقتصادی علیه ایران «اثر همسایگی» را کاهش و سرعت انتشار را کند می‌سازد. علیرغم محدودیت‌های فوق، اراده سیاسی قوی تهران برای حضور بیشتر در آفریقا موجب می‌گردد تا این ضعف در بلند مدت جبران گردد.

۶-۵- مقصد پخش

منظور از مقصد پخش حوزه‌ها و مکان‌هایی است که موضوع و پدیده پخش در طول زمان در آن گسترش یافته و بین مردم این مناطق پخش می‌شود (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۹: ۷۰). در بحث مقصد پخش برخلاف سودان و سومالی ایران با هیچ گونه محدودیت سیاسی از سوی اوگاندا برای فعالیت‌های فرهنگی خود روبرو نبوده است. بنابراین مقصد پخش را می‌توان مستعد و مناسب دانست. ایران به خوبی از فضاهای فرهنگی همچون مساجد، دانشگاهها، نمایشگاهها و غیره برای پیشبرد برنامه‌های فرهنگی خود در اوگاندا بهره برده است. با اینحال نمی‌توان این نکته را نادیده گرفت که تفاوت زبانی، نژادی و مذهبی برنامه‌های فرهنگی ایران را محدودتر ساخته است. به همین خاطر بخشی از فعالیت فرهنگی ایران بر آموزش زبان فارسی و معرفی مشاهیر خود به شهروندان اوگاندا متمرکز شده است. علاوه بر این، در اقلیت بودن شیعیان به

نسبت اهل تسنن و شکاف مذهبی متأثر از آن، ایران را با دشواری‌هایی مشابه صدور انقلاب خود به کشورهای عرب خاورمیانه مواجه کرده است (توال، ۱۳۸۰: ۱۳۲-۱۳۷).

۶-۶- مسیر حرکت پخش

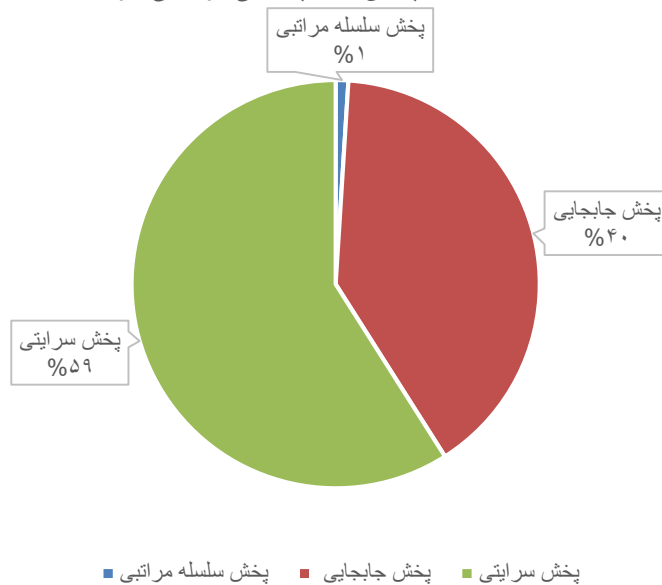
ایده‌ها و نوآوری‌ها در مسیرهای خاصی جریان می‌یابد و از این مسیرها و تحت شرایط خاص به مقصد می‌رسند (برزگر، ۱۳۸۲: ۴۶-۴۷). در روابط ایران-اوگاندا مسیر حرکت پخش فرهنگی است. آنچه محور برنامه‌های فرهنگی ایران در اوگاندا را شکل داده است وجوه فرهنگی مشترک دو کشور بویژه دین اسلام است. تمرکز بر اسلام در اوگاندا باعث می‌گردد نوعی همگرایی و همسویی بین دو ملت اتفاق بیفتد.

۶-۷- ابزارهای پخش

افکار و ایده‌ها برای نشر بیشتر نیازمند ابزار هستند. به عبارت دیگر حداقلی از افراد و نهادها لازم است تا در این قسمت ایفای نقش کنند. ایران در کشورهای مختلف از ابزارهای متنوعی استفاده کرده است. انتخاب این ابزارها و مسیرها بستگی به شرایط آن کشور و ظرفیت‌هایش دارد. صرف نظر از رسانه‌های مکتوب، شنیداری و دیداری که از گذشته در خدمت دیپلماسی فرهنگی کشورها بوده است؛ ایران طی دهه‌های اخیر از وجود فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی همچون گوشی‌های هوشمند، اپلیکیشن‌های مختلف و شبکه‌های اجتماعی نیز بهره برده است. در کل شمارش تعداد فعالیت‌های فرهنگی ایران در اوگاندا (جدول شماره ۱) در بازه زمانی پژوهش نشان می‌دهد ایران در ۴۰ مورد از پخش جابجایی و در ۵۹ مورد از پخش سرایتی استفاده نموده است. این درحالی است که برای پخش سلسله مراتبی یک فعالیت ثبت شده است. این امر نشان دهنده این است که ایران در پخش سلسله مراتبی با مشکلات و موانع جدی نسبت به دو مورد قبلی مواجه است (ر.ک: نمودار شماره ۲). یکی از مهمترین این مشکلات، فقدان شخصیت‌های برجسته دینی یا دانشگاهی در اوگاندا برای نشر ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی و آموزه‌های شیعی است. بجز شیخ ایوب مزمل که تا حدی در فعالیت‌های تبلیغی در مدرسه امام حسین (ع) موفق بوده است؛ سایر مبلغین تربیت شده توسط حوزه علمیه قم نتوانسته‌اند به شخصیت‌های تاثیرگذاری در جامعه اوگاندا تبدیل شوند. همچنین هیچ یک از چهره‌های سرشناس ادبی، هنری، ورزشی، علمی و دینی اوگاندایی تاکنون اقدامات

فرهنگی-تبلیغی ایران نشده‌اند تا به الگویی برای سایر شهروندان این کشور تبدیل شوند. علاوه بر این، برخلاف جنوب لبنان که حضور شخصیت‌هایی همچون امام موسی صدر و شهید مصطفی چمران منشأ حرکت‌های عظیم اجتماعی شد و جایگاه و موقعیت شیعیان را تغییر داد؛ در اوگاندا چنین شخصیت‌های تاثیرگذاری هنوز حضور پیدا نکرده‌اند. در نتیجه شیعیان به لحاظ سیاسی کم تاثیر و از نظر اقتصادی ضعیف باقی مانده‌اند.

نمودار شماره ۲: مدل‌های پخش در دیپلماسی فرهنگی ایران در اوگاندا

منبع: داده‌های گردآوری شده نویسنده، ۱۴۰۳

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد روابط فرهنگی ایران و اوگاندا در دوران سید ابراهیم رئیسی رو به گسترش بوده است. ایران از دو الگوی پخش جابجایی و سرایتی بیش از الگوی سلسله مراتبی استفاده کرده است. در الگوی اول ایران از دانشجویان اوگاندایی که برای تحصیل

به تهران یا حوزه علمیه قم می‌روند برای صدور انقلاب خود و نیز فرهنگ تشیع بهره گرفته است. این دانشجویان و دانش‌آموختگان پس از بازگشت به کشور خود به مبلغ و مروج فرهنگی ایرانی، انقلاب اسلامی و اندیشه‌های شیعی تبدیل خواهند شد. در پخش سرایتی روش ایران تاسیس دانشگاه و مراکز اسلامی و حمایت‌های مالی، کمک‌های تجهیزاتی، اهدای کتاب، سخنرانی و غیره بوده است. اساتید دانشگاه، دانشجویان، اعضای جمعیت اسلامی، انجمن اسلامی دانشگاه، فعالان جامعه بانوان، امامان مساجد و فعالان فرهنگی از جمله گروههایی هستند که ایران بیشترین ارتباط را با آنها برقرار کرده است.

اگرچه ایران می‌کوشد از طریق اساتید دانشگاه، معلمان و امامان جماعت مساجد، الگوی پخش سلسله مراتبی را پیگیری نماید اما چون در میان این گروهها هیچ فرد شاخص و محبوب اوگاندایی ظاهر نشده است؛ بنابراین راه طولانی برای رسیدن به این مقصود پیش رو دارد. تعداد کم شیعیان و تمرکز آنها در دو شهر کامپالا و جینجا نیز این محدودیت را بیشتر ساخته است. در صورتی که ایران با ترویج گفتمان وحدت بتواند گروههای اهل تسنن و رهبران آنها را با خود همراه سازد احتمالاً مسیر هموارتری برای ترویج گفتمان ضدغربی خود در اوگاندا پیدا خواهد کرد.

فهرست منابع

- ابراهیمی، شهرز؛ فهیمی، فاطمه (۱۳۸۹)، «دبلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در غرب آفریقا»، مطالعات آفریقا، شماره ۲۲، صص ۲۰۷-۲۳۲.
- اژدری، لیلا؛ فرهنگی، علی اکبر؛ صالحی امیری، سیدرضا؛ سلطانی فر، محمد (۱۳۹۷)، «آسیب شناسی دبلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و راهبرد»، راهبرد اجتماعی و فرهنگی، دوره ۷، شماره ۳، صص ۱۲۳-۱۵۹.
- امیرعبداللهیان، حسین (۱۴۰۰/۱۱/۲۱)، روابط ایران با آفریقا، آمریکا لاتین و اروپا گسترش می یابد، خبرگزاری ایمننا، <https://www.imna.ir/news/554763>
- آوا دبلماتیکی (۱۳۹۴/۴/۱۳)، سفیر اوگاندا: بازار کشورهای آفریقایی میزبان کالاهای ایرانی است، <https://avadiplomatic.com>
- آوا دبلماتیکی (۱۳۹۳/۳/۲۴)، سفیر جدید اوگاندا بر گسترش روابط با ایران تاکید کرد، <https://avadiplomatic.com>
- آوا دبلماتیکی (۱۳۹۳/۳/۱۴)، احمد کیسوله: مناسبات سیاسی ایران و اوگاندا در سطح عالی نیست، <https://avadiplomatic.com>
- باشگاه خبرنگاران جوان (۱۴۰۰/۱۱/۶)، افزایش تعداد دانشجویان خارجی با پیشرفت علمی ایران، <https://www.yjc.news/fa/news/8042856>
- باقری دولت آبادی، علی (۱۳۹۹)، «تبیین کاستی های صدور انقلاب اسلامی به کشورهای آسیای میانه بر اساس نظریه پخش»، پژوهش های راهبردی سیاست، سال ۹، شماره ۳۲، صص ۶۷-۹۲. DOI: 10.22054/qps.2019.37755.2164
- باقری دولت آبادی، علی؛ شفیعی سیف آبادی، محسن (۱۴۰۰)، سیاست خارجی ایران از ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۰: نگاهی از درون، تهران: تیسرا.
- برزگر، ابراهیم (۱۳۸۲)، «نظریه پخش و بازتاب انقلاب اسلامی»، پژوهش حقوق و سیاست، دوره ۵، شماره ۸، صص ۳۹-۷۱.
- توال، فرانسوا (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک تشیع، ترجمه حسن صدوقی، تهران: انتشارات دانشگاه بهشتی.
- جعفری، علی اکبر؛ حسن نژاد، عبدالرحیم (۱۳۹۷)، «تبیین جایگاه دبلماسی فرهنگی ایران در روابط با بلاروس»، پژوهش های روابط بین الملل، دوره ۸، شماره ۲، صص ۶۷-۹۰.
- حق پرست، هادی؛ خداین، زهرا (۱۳۹۹)، «درآمدی بر دکتربین مطلوب دبلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش ملل، شماره ۵۴، صص ۸۱-۱۰۰.

- خبرگزاری ایبنا (۱۴۰۳/۴/۱۷)، کتاب خادم ملت به اوگاندا رسید،
<https://www.ibna.ir/news/515566>
- خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۳/۶/۱۹)، تعداد دانشجویان خارجی در کشور، حدود ۲ یا ۳ درصد است،
<https://www.isna.ir/news/1403061911633>
- خبرگزاری بین‌المللی قرآن (۱۴۰۳/۱/۱۴)، امضای تفاهم‌نامه همکاری ایران و رادیو اسلامی اوگاندا،
<https://iqna.ir/fa/news/4131082>
- خبرگزاری موج (۱۴۰۰/۱۰/۲۸)، روابط میان ایران و آفریقا ظرفیت زیادی برای توسعه و گسترش دارد،
<https://www.mojnews.com/3/414904>
- خبرگزاری مهر (۱۴۰۰/۶/۸)، زکریای رازی به مردم اوگاندا معرفی شد،
<https://www.mehrnews.com/news/5292766>
- خبرگزاری مهر (۱۴۰۰/۲/۱۳)، شهید مرتضی مطهری به اهالی اوگاندا معرفی شد،
<https://www.mehrnews.com/news/5203919>
- خواجه سروی، غلامرضا و مریم رحمنی (۱۳۹۱)، «انقلاب اسلامی ایران و گفتمان سیاسی شیعه در عراق»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۳، صص ۵۸-۲۹.
- دانشگاه علوم پزشکی تهران (۱۳۹۲/۹/۲۷)، سفیر جمهوری اوگاندا، سطح رضایت دانشجویان اوگاندایی از کیفیت خدمات و آموزش دانشگاه مثبت ارزیابی کرد،
<https://gsia.tums.ac.ir/fa/ndt/335559>
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۹)، «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس»، سیاست، دوره ۴۰، شماره ۴، صص ۱۰۳-۱۲۲.
- رئوف، هدی (۲۰۲۰)، تغییر الأولویات الجیوسیاسیة لإیران: عودة أفریقیا كمحور سیاستها الخارجیة، ایندیندیندنت عربی، الثالثاء ۲۵ ینایر (۲۵ ژانویه)،
<https://www.independentarabia.com/node/297801>
- رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در اوگاندا (۱۴۰۰)،
<https://uganda.mfa.ir/portal/generalcategoryservices/4584>
- رئیس، سیدابراهیم (۱۴۰۰/۱۱/۴)، رئیس جمهور در دیدار وزیر خارجه توگو، پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری،
<https://president.ir/fa/134134>
- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۳/۷/۱۹)، ملاقات و بازدید با مسئولین ۴ دانشگاه برتر اوگاندا،
<https://www.icro.ir/%D8%A2%D9%81%D8%B1%DB%8C%D9%82%D8%A7-%E2%80%93>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۳/۲/۲۹)، دانشجویان دانشگاه اسلامی المصطفی (ص) اوگاندا فارغ التحصیل شدند،

<https://www.icro.ir/%D8%A2%D9%81%D8%B1%DB%8C%D9%82%D8%A7-%E2%80%93>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۲/۱۲/۲۴)، رایزن فرهنگی کشورمان در اوگاندا: زن در دین اسلام شأن و جایگاه والایی

دارد، <https://www.icro.ir/%D8%A2%D9%81%D8%B1%DB%8C%D9%82%D8%A7-%E2%80%93>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۲/۹/۸)، برگزاری سومین نشست ایران‌شناسی در اوگاندا،

<https://www.icro.ir/%D8%A2%D9%81%D8%B1%DB%8C%D9%82%D8%A7-%E2%80%93>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۱۲/۱۷)، آشنایی عالمان و مبلغان اسلامی اوگاندا با فرهنگ، هنر و انقلاب اسلامی ایران،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=778776>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۱۲/۹)، دعوت اوگاندا از وزیر ارشاد و رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی برای سفر به این کشور،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255=778621>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۱۱/۱۹)، تحسین وزیر فرهنگ اوگاندا از مبارزات مردم ایران علییه رژیم پهلوی،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=778332>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۸/۳۰)، اهدای بیش از ۱۰۰ جلد کتاب به کتابخانه مدرسه اسلامی امین الرعایا اوگاندا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=776910>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۸/۲۱)، گردهمایی اندیشمندان اوگاندا در اولین سالگرد درگذشت آنس عبد النور کلیسا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=776747>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۷/۳)، نقش دفاع مقدس در پیه شرف‌های همه جانبه ایران
بزرگوارسی ش

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=773732>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۶/۲۱)، افزودن «فارسی» به جمع زبان‌های بین‌المللی
دانشگاه ماکرره اوگاناندا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=773525>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۵/۶)، انتشار مجموعه‌ای از احادیث، روایات و سخنان امام
هادی(ع) در اوگاناندا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=771690>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۵/۳)، بازتاب گسترده پیام حج رهبر معظم انقلاب در
رسانان ههای اوگاناندا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=771599>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰/۵/۱)، بزرگداشت ابن سینا و روز پزشک در کامپالا،

<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=773174>

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۳۹۴/۱/۱۸)، رایزن فرهنگی ایران از حوزه علمیه خاتم‌الانبیاء
بازدید کرد

<http://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=628276>

سیمبر، رضا؛ مقیمی، احمد علی (۱۳۹۴)، «منافع ملی و شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری
اسلامی ایران»، سیاست جهانی، دوره ۴، شماره ۱، صص ۷-۳۸.

عرب احمدی، امیر بهرام (۱۳۸۹)، شیعیان خوجه اثناعشری در گستره جهان، قم: مؤسسه شیعه‌شناسی.
ع سگریان، عبا سقلی؛ شیرواند، صارم؛ مو سوی، میرهادی (۱۳۹۳)، «نقش زبان در گفتمان دیپلماسی
فرهنگی ایران»، تحقیقات سیاسی بین‌المللی، دوره ۶، شماره ۱۹، صص ۱۶۳-۱۹۸.

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۱۱/۵)، انتشار مقاله پر برکت‌ترین مادر در اوگاندا،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=778082>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۹/۱۹)، انتشار مقاله «حضرت زینب(س)، بانوی قهرمان کربلا» در اوگاندا،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=777232>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۹/۸)، جشن فارغ‌التحصیلی دانش‌آموختگان مرکز اسلامی خاتم النبیین (ص)
 در _____
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=777111>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۸/۲۴)، اعطای گواهینامه به فارسی‌آموزان دانشگاه‌های اوگاندا،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=776787>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۸/۱۴)، بزرگداشت روز ملی مبارزه با استعمار جهانی در اوگاندا،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=776631>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۷/۲)، بررسی درس‌ها و دستاوردهای دفاع مقدس در کامپالا،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=773805>

قرلسفلی، محمدرضا (۱۴۰۰/۶/۲۴)، جایگاه آموزش زبان فارسی در اوگاندا بررسی شد،
<https://www.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=261&pageid=32255&newsview=773626>

گمرک جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳/۴/۱۲)، آمار صادرات به تفکیک کشورهای طرف معامله طی
 سال ۱۴۰۲، https://www.irica.ir/file_manager/2779314/2779314.htm

گمرک جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۱/۷/۱۲)، آمار صادرات به تفکیک کشورهای طرف معامله طی
 سال ۱۴۰۰

_____ سال
https://www.irica.ir/index.php?module=cdk&func=loadmodule&system=cdk&sismodule=user/content_view.php&sisOp=view&ctp_id=29&cnt_id=2535604&id=1325

موحدی قمی، محسن (۱۳۸۸)، بررسی روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای قاره آفریقا،
 پژوهشنامه آفریقا، سال اول، شماره اول، صص ۶۵-۹۶.

میرفخرائی، سید حسن، فیروزمندی، مجید (۱۳۹۶)، «دیپلماسی فرهنگی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز:
 فرصت‌ها و چالش‌ها»، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۴۳۳-۴۴۸.

میرفخرائی، محمدحسین (۱۳۹۶)، «آشنایی با دیپلماسی فرهنگی ایران در کشورهای عربی خلیج
 فارس»، فرهنگ و ارتباطات، سال اول، شماره ۲، صص ۸۷-۱۰۰.

- Arabahmadi, Amirbahram (2018), "A Comparative Study of Historical Cultural Exchange between Iran and Ethiopia", *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol. 2, No. 3, pp. 549-572.
- Hägerstrand, Torsten (1968), *Innovation Diffusion as a Spatial Process*, University of Chicago Press.
- Keddie, Nikki (1995), *Iran and the Muslim World: Resistance and Revolution*, London: Macmillan.
- Onderco, Michael (2012), "South Africa's Iran policy: "Posterchild" Meets Renegade", *South African Journal of International Affairs*, Available at: <http://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080/10220461.2012.740179>
- Quora (2024), "What are the Shia locations in Uganda?" <https://www.quora.com/What-are-the-Shia-locations-in-Uganda>
- Sharifi, AmirAli (2024), *The Nation's Servant*, Translator Sayyid Haydar Jamaludeen, *The Nation's Servant*, Kampala: Pan African Kampala.
- Steele, Robert (2024), *Pahlavi Iran's Relations with Africa: Cultural and Political Connections in the Cold War*, Cambridge: Cambridge University Press.